

כבודו של עם ישראל

[פרשת יתרו (שיחה 1) – נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה".
בהנהגה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

כתוב: "וואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים כולכם היום" - וכי אפשר להדבק בשכינה, והכתיב 'כי ה' אלהיך אש אוכלה'? אלא, כל המשיא בתו לתלמיד חכם... מעלה עליו הכתוב כאילו מדבק בשכינה".

(כתובות קיא):

לאור זאת, מה נאמר ומה נגיד על רום תפארת מעלתו של יתרו שזכה להשיא בתו למשה רבנו, זאת אומרת שהוא זכה לדבקות בשכינה בצורה הנפלאה ביותר!

עוד ראינו מעלה ביתרו ששמו המקורי היה 'יתר' אלא שהוסיפו לו אות ו' בשמו כי הוסיף פרשה אחת (פרשת מינוי דיינים) בתורה. (מכלתא). ודא, ודאי לאו מילתא זוטרתיא היא. ובכך, במה זכה?

תשובה

"יושב משה לשפוט את העם ויעמוד העם על משה מן הבוקר עד הערב. וירא חותן משה את כל אשר הוא עושה לעם ויאמר מה הדבר הזה אשר אתה עושה לעם? מדוע אתה יושב לבדך, וכל העם נצב עליך מן בקר עד ערב?" (יח, יג-יד) פירש רש"י: "(משה) יושב כמלך וכולם עומדים, והוקשה הדבר ליתרו שהיה מזלזל בכבודם של ישראל והוכיחו על כך". הרי לנו מכאן תעודת-עדות נהדרת באיזו יחס של הערצה בא יתרו לכל אחד ואחד מישראל.

לפעמים אדם מבחוץ רואה יותר ממה שרואה אדם הנמצא בתוך הענינים. כך ראינו שיתרו היה ראשון להתבטאות "בְּרוּך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים" (יח, ט). וחז"ל מותחים על כך ביקורת: "גנאי הוא למשה ולששים רבוא מישראל שלא אמרו - 'ברוך ה' - עד שבא יתרו ואמר" (סנהדרין צד). העיר הנצי"ב על הקדמת המקרא – "אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, הגדיל ה' לעשות עמנו" (תהלים קכו) – שמכיון שאין בעל הנס מכיר בניסו, דוקא המרוחקים יקדימו להכיר בנפלאות הבורא. בגלל זה לא התעוררו משה וששים רבוא לומר "ברוך ה'". כן כאן משה שהיה כה קרוב לענינים של ישראל, בכל זאת לא עלה על דעתו מה שעלה על דעתו של הגר יתרו, כיצד לכבד אותם.

ולכן חייבים אנו לקלוט ההערה הזו ולהעמיק חקר גם מצדנו ממה נובעת מעלתם הרוממה של ישראל.

- חז"ל הדריכו אותנו: "משל לאחד שהיה יושב ועושה עטרה למלך ועבר אחד עליו. אמר לו, מה אתה עושה? א"ל אני עושה עטרה למלך. א"ל כל מה שאתה יכול לקבוע בה אבנים טובות ומרגליות, קָבַע. למה? שעתיד להינתן בראשו של מלך (עד כאן משל). כך, א"ל הקב"ה למשה, כל מה שאתה יכול לשפֹּחַ את ישראל, שִׁפֹּחַ; כל מה שאתה יכול לגדלם ולפארם, פאר. למה? שאני עתיד להתפאר בהם שנאמר, "ישראל אשר בך אתפאר" (מדרש ויקרא רבה ב).
- בעלי סוד מצאו בכך רמז ששורשם של ישראל ב'כתר'. "כי קוב"ה ואורייתא וישראל כולא חד, שמחשבתם של ישראל קדמה לכל דבר כלומר ראשית המחשבה, סוד "רעותא עילאה" ("נפש החיים", ד"א) כלומר, הקדושה הנפלאה ביותר. "שקדושת כל אחד מישראל היא קדושת ספר תורה ממש" (שם, ע"פ שבת קה: ע"י"ש). וכדברי בעל תניא (דף קלו:): – "כי אילו נמצא אחד עומד במעמד עשרה מישראל ביחד, אף שאינם מדברים בדברי תורה (או תפלה), תיפול עליו אימתה ופחד בלי גבול ותכלית, משכינתא דשריא עליהו עד שהיה מתבטל ממציאיותו לגמרי".

• "חביבים ישראל כבבת עין העליונה" (שמו"ר טו),

• ולכן חז"ל קבעו – "הסוטר לועו של ישראל, כאילו סוטר לועו של שכינה" (סנהדרין נח:).

- "בשעה שאדם מצטער, שכינה מה לשון אומרת? קלני מראשי קלני מזרועי. אם כן המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך, קל וחומר על דמן של צדיקים" (סנהדרין מו.). ויש לשים לב שמדובר על רשעים שנהרגו ע"י בית דין בגלל ע"ז וגילוי עריות, וכבר הוזהרו שימיתו אותם על כך ואמרו "אע"פ כן!". ובכל זאת, כך יחסו של ה' אליהם. וענין 'קלני מראשי ומזרועי', כי התפילין שהקב"ה מניח (ברכות ו.) כתוב בהם 'מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ', הם המכבידים על ראשו וזרועו, כביכול. "מה התאומים (הסיאמיים) הללו, אם חשש אחד בראשו, חברו מרגיש. כך אמר הקב"ה 'עמו אנכי בצרה' (תהלים צא)... 'בכל צרתם, לו צר' (ישעיה סג)... אני שרוי בצער" (שמו"ר ב.).
- "ואף סוררים לשכון יה" (תהלים סח, יט) אף סוררים בישראל, משרה הקב"ה שכינתו ביניהם. באיזו זכות? בזכות (שאמרו אבותיהם) 'כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע' (שהש"ר ו.). ומבואר בתוספות על ע"ז (ג.) דהיינו עצם הקבלה של המצוות אע"פ שאינם מקיימים אותן אח"כ. וזהו מה שאמרו על הפסוק "בנים אתם לה' אלהיכם" - בין נוהגים מנהג בנים ובין שאינם נוהגים מנהג בנים, ואפילו אם אין אמון בהם, בנים מרעים, בנים משחיתים (קידושין לו.). וכתב שו"ת רשב"א (א, קצד) שזה מן המקומות הנדירים בש"ס שההלכה כרבי מאיר ולא כרבי יהודה! ועוד אמרו: "מי נברא עבור מי, תורה בשביל ישראל, או ישראל בשביל תורה? לא תורה בשביל ישראל! (קוה"ר א, וכן מפורש בתדא"ר יד.).
- "והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי" (הושע ב, א). ומה אם בשעה שהיה כועס עליהם, כך היה מחבבם, בשעה שהוא אוהבם על אחת כמה וכמה!" (במד"ר ב.)
- "כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול" (שמו"א יב, כב) - בין חייבים בין זכאים, אי אפשר להניח לעולם בלי ישראל" (אסת"ר ז.).

וחז"ל הפליגו כהנה וכהנה.

שאלתנו כעת היא, **איך ידע כל זאת, יתרו?** והרי עוד לא התקיים מעמד הר סיני, עוד לא הספיק ללמוד שיעורים ארוכים וקבועים עם משה רבנו. אותו יתרו שנאמר עליו – "לא הניח עבודה זרה בעולם שלא עבד אותה" (מכילתא, תחילת יתרו) – מניין לו השגות נשגבות כאלו, מה היא מעלתם של ישראל?

תשובה

הביאור לזה הוא – כי יתרו כבר ניסה בפועל כל פולחן אחר וראה שאין בהם ממש. "עד שלא בא משה (טרם הגיע משה למדין) קרא לבני עירו ואמר להם 'עכשו הייתי משמש אתכם, עכשו זקן אני. בחרו לכם כומר אחר, והוציא להם כלי תשמישי ע"ז ונתן להם (אעפ"כ הם הבינו את התרמית שלו). עמדו ונידוהו שלא יזדקק לו אדם ולא יעשה לו אדם מלאכה ולא ירעו את צאנו. לפיכך הוציא את בנותיו לרעות (ולפיכך הטילו הרועים את בנות יתרו בגופן לתוך באר מים, להמיתן ממש, כמו שכתוב 'כי דלה דלה לנו' = לנו, אותנו) (שמו"ר א/לב). ובכן, יתרו הכיר ברורות שכל שאר חכמות-תבל בעבודת רבון-העולמים אינן אלא אחיזת-עינים, כזב ומרמה. ומצד שני, ידע ברורות שיש לעולם ממציא. שכלו האיתן הבהיר לו שאי אפשר לחשוב שהעולם תמיד היה, ומתקיים בכל פלאותיו ללא איזו יד-מכוונת. דוקא בגלל שהיה חכם ואדם מסודר, ראה מתוך ציפייתו בכל הנוצר בעולמנו שחייבת להיות כאן תכנית עליונה. כי אי אפשר להעלות על הדעת שכל מערכת תבל התואמת ברבבות מיליארדי פרטיו עד למאד, עד שאין בו אבר אחד לבטלה ולשווא (וכדברי מו"נ גלב) מבלי שתהיה איזו מטרה לכל המערכת הפלאית הזאת, ע"י איזה ממציא עליון ית"ש. וכן כתב הרמב"ם (בהל' יסודי התורה ב/ב, תשובה יו, מו"נ א/נד, ג/כח.).

במלים אחרות, מפני שהבין יתרו שמוכרח להיות כח עליון, המבין והמשכיל בכדי להמציא ולסדר ולהשגיח בכל המערכת, ידע יתרו שיחד עם זאת בהכרח שהכח העליון ההוא יגלה ליצוריו את רצונו.

והנה, כאשר ראה בדורו את הנסים והנפלאות שארעו לישראל, גם בקריעת ים סוף, גם במלחמת עמלק וגם במעמד הר סיני (עיין "גור אריה" למהר"ל על שמות יח, א בשם המכלתא וזבחים קטז), שמח ועלז שמצא את פתרון החידה. הוא ידע שכבודו של יוצר כל מתגלה בעולמנו ע"י העם הנבחר הזה. ואע"פ שרבים מהם מתעלמים מקיום התורה, ואע"פ שיופיים החיצוני אינו מעיד על זוהר יקרת פנימיותם, ואע"פ שלכאורה בהרבה ממעלליהם הם דומים לשאר עמי-תבל; בכל זאת עוצמת נשמותיהם ודאי נעוצה בדרגות האצילות ביותר (עיין רמח"ל, "דרך ה'" ב, ד. וזה ע"פ זהר א, ג). ההכרח ההגיוני הזה הביא אותו להכרה זו של מעלת ישראל, מבלי להתייחס לחיצוניות צורתם ולמעשיהם. בדיוק כמו שאנו מבינים שכאשר רואים ממרחקים גוף אדם בגודל גפרור, הבננו שהמרחק הוא המסמא את עינינו ויש טעות בדבר.

מה שיש להבין הוא איך בכל זאת יתרו קבע תנאי עם משה שהבן הראשון שיוולד מציפורה יהא לשם ע"ז. (מכילתא יתרו)

וראיתי בדברי ר' חיים שמואלביץ ("שיחות מוסר" מהדורת תש"מ עמוד פג), שכוונתו היתה שבן אחד של משה ילמד תורה ב"דרך ישראל סבא", בתמימות ומבלי להזדקק לספרות אומות העולם. והבן השני יחקור בכל האסכולות, עד ימצא את האמת מתוך שלילת כל האפשרויות האחרות. משה בעל כורחו הסכים. ומצאנו שאח"כ המלאך רצה להרוג אותו (מכילתא), וי"א שלכן יצא ממנו נכד לתרבות רעה. (בי"ב קי.)

אבל, אנו בדורנו צריכים לנהוג לפי פסקו של הרמב"ם: "ולא עבודת כוכבים בלבד הוא שאסור להפנות אחריה במחשבה, אלא כל מחשבה שהוא גורם לו לאדם לעקור עיקר מעיקרי התורה מוזהרין אנו לא להעלותה על לבנו ולא נסיח דעתנו לכך... מפני שדעתו של אדם קצרה ולא כל הדעות יכולין להשיג האמת על בוריו, ואם ימשך כל אדם אחר מחשבות לבו, נמצא מחריב את העולם לפי קוצר דעתו... (שהאדם) אינו יודע המדות שידין בהן עד שיִדע האמת על בוריו, ונמצא יוצא לידי מינות... (שלא) ידמה האדם שמחשבתו משגת האמת". (הלי עכו"ם ב/ג) הענשים הללו שפקדו את משה מראים ברורות מה היא דעת תורה.

אבל הגדול (יתרו) – בגדולתו היה, לחפש את ה' בדרך של בירור שכלי.